

Werkt 'Perspectief: terug naar huis'?

Eindverslag van het evaluatieonderzoek

Amsterdam, 3 februari 2004

Lea Grubben

Met medewerking van:
Nelleke Hilhorst

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1 De start van 'Perspectief: terug naar huis'	4
1.1 Achtergrond en visie van het veldproject	4
1.2 Doelgroep en projectdoelen	4
1.3 Wat 'Perspectief: terug naar huis' doet	5
2 Tussentijdse resultaten	8
2.1 De knelpunten in het eerste projectjaar	8
2.2 Een positieve ontwikkeling	9
2.3 Conclusie en vervolgspraken	10
3 Aanmeldingen en instroom	11
3.1 Aanmeldingen en instroom	11
3.2 Verzamelde gegevens per casus	12
3.3 Argumenten bij opname in het veldproject	13
3.4 Doelstellingen en zorgaanbod in het veldproject	13
3.5 Bevindingen gebaseerd op afgeronde casussen	13
3.6 Samenvattend ...	14
4 Vier casussen	15
4.1 Een meisje van 15	15
4.2 Een moeder en haar baby	16
4.3 Een Marokkaans gezin	17
4.4 Een oma en haar kleinkinderen	17
4.5 Samenvattend...	18
5 Wat behouden moet blijven	19
Bijlage	
Geïnterviewde personen	21

Inleiding

'Perspectief: terug naar huis' is een Noord-Hollands project dat erop is gericht zorg op maat te ontwikkelen om kinderen die (tijdelijk) uithuisgeplaatst zijn zo snel mogelijk/ binnen 6 maanden weer thuis te laten wonen, en ouders te versterken in hun opvoedingsmogelijkheden. Uitgangspunt daarbij is de hulpvraag van het kind en zijn/ haar ouders, en de inzet van kortdurende pleegzorg.

Het project ging eind 2001 van start. In de tussentijdse evaluatie die een jaar later gehouden is, werd geconstateerd dat de doelen niet werden gehaald¹. Het grootste probleem was dat door het beperkte aantal aanmeldingen nog nauwelijks ervaring was opgedaan met de voorgestelde werkwijze. Omdat alle betrokkenen de doelstellingen van het project onderschreven en van mening waren dat zich voorzichtig een positieve ontwikkeling aftekende, is besloten om het project niet voortijdig te stoppen. Met nog een klein jaar te gaan, heeft men zich ingezet voor een goede afronding van het project; Door ondermeer aandacht voor commitment op directie- en managementniveau en wat extra geld en uren voor de projectleider en de ontwikkelteams hoopte men de knelpunten te ondervangen en een grotere instroom van casussen te bewerkstelligen.

Op 1 januari 2004 is de projectperiode geëindigd. Hoewel de casuïstiek beperkt is gebleven, zijn er toch sterke aanwijzingen dat 'Perspectief: terug naar huis' werkt.

In deze eindnotitie worden de uitkomsten van de tussenevaluatie samengevat (hoofdstuk 1 en 2). Op basis van de in de loop van het project verzamelde casusgegevens en aanvullende gesprekken met acht sleutelpersonen, doen we verslag van de projectresultaten (hoofdstuk 3, 4 en 5).

Noot 1 Tussenrapportage veldproject 'Perspectief: terug naar huis', maart 2003, Lea Grubben en Nelleke Hilhorst, DSP-groep BV.

1 De start van 'Perspectief: terug naar huis'

1.1 Achtergrond en visie van het veldproject

De afgelopen jaren is door het landelijke project Trillium fors geïnvesteerd in innovatie en kwaliteitsverbetering van de pleegzorg. Meer en meer kwam de verbreding van de mogelijkheden van pleegzorg als integraal onderdeel van de jeugdzorg centraal te staan. Vanuit de visie van Trillium moeten kinderen zolang als mogelijk in de eigen omgeving opgroeien, zo mogelijk met behulp van ambulante zorg/ daghulp dan wel (tijdelijk of aanvullend) verblijf in een gezin uit de eigen omgeving. En áls kinderen (tijdelijk) niet meer thuis kunnen wonen, dan heeft opvang/ verblijf in een gezin de voorkeur boven een voorziening. Deze gedachte sluit goed aan bij het landelijke gepropageerde zo-zo-zo-zo beleid (zo vroeg, zo licht, zo kort, èn zo dicht mogelijk bij huis). Om dicht bij huis te blijven is het van groot belang om de ouders en de kinderen zelf een belangrijke plaats te geven in het hulpverleningsproces. Voor de hulpverlener betekent dit niet alle touwtjes zelf in handen nemen en de cliënten in een kant-en-klaar programma schuiven, maar allereerst kijken wat cliënten zelf kunnen oplossen en waar ze hulp bij nodig (zeggen te) hebben.

Deze visie ligt ten grondslag aan het Noord-Hollandse project 'Perspectief: terug naar huis'. De Provincie wil met dit project bijdragen aan modularisering en verdere differentiëring van de pleegzorg. Tevens beoogt men met het project een bredere beweging naar vraaggericht werken te entameren.

Het veldproject 'Perspectief: terug naar huis' is ingezet als een ontwikkeltraject. Binnen de 3 regio's (Kennemerland, Noord-Holland Noord en 't Gooi) is enthousiast gereageerd op de plannen voor het veldproject.

1.2 Doelgroep en projectdoelen

Doelgroep van het veldproject 'Perspectief: terug naar huis' zijn die jeugdigen tussen de 0-18 jaar en hun ouders/ verzorgers voor wie:

- een indicatie gesteld gaat worden dat de hulp aan kind en ouders separaat plaats moet vinden, waarbij het kind uithuisgeplaatst (dreigt te) worden;
- er enig perspectief is dat de opvoedingsvaardigheden van de ouders versterkt kunnen worden;
- er enig perspectief is dat het kind (gedeeltelijk) weer thuis kan wonen;
- pleegzorg deel uitmaakt van het aanbod;
- de jeugdige is bij aanmelding maximaal 6 weken uithuisgeplaatst.

Hiermee zijn de *instroomcriteria* voor het veldproject vastgesteld.

Het bijzondere van het veldproject is dat de tijdelijke uithuisplaatsing niet residentieel gebeurt maar dat het kind opgevangen wordt in een pleegzorg-situatie (netwerk- of bestandspleegzorg).

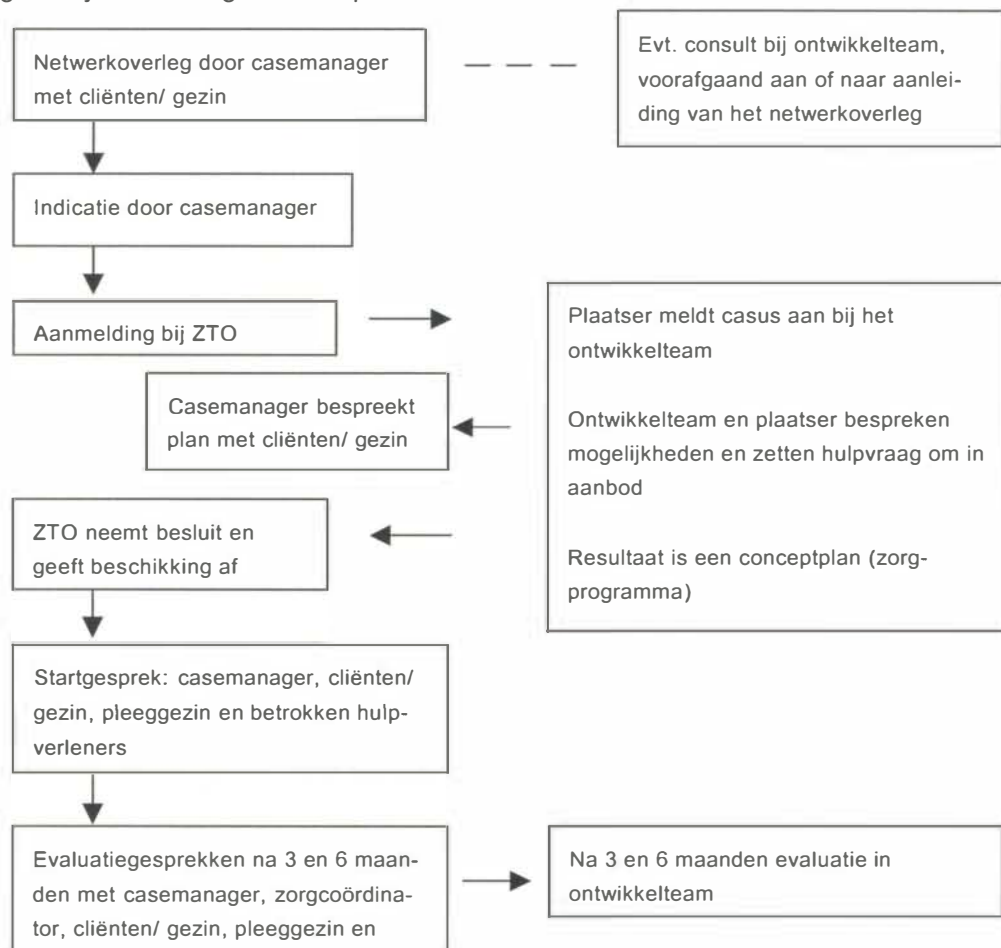
Het projectdoel is omschreven als: het ontwikkelen van zorg op maat met als doel kinderen die (tijdelijk) uithuisgeplaatst zijn zo snel mogelijk/ binnen 6 maanden weer thuis te laten wonen, en ouders te versterken in hun op-

voedingsmogelijkheden. Uitgangspunt daarbij is de hulpvraag van ouders. Er worden drie subdoelen onderscheiden:

- **Zorgprogrammering**
Het veldproject beoogt zorgprogramma's (ofwel combinaties van gestapelde modules) te realiseren die enerzijds gericht zijn op het bieden van opvoeding, verzorging, observatie en diagnostiek aan jeugdigen in een pleeggezin en anderzijds gericht zijn op intensieve hulpverlening aan de ouders in een situatie waar kinderen (tijdelijk) uithuisgeplaatst zijn. Het zorgprogramma kan als alternatief voor residentiële hulpverlening worden ingezet, uitgaande van de voorrang van pleegzorg boven residentie.
- **Relatie vraag – aanbod**
De concrete programma's leveren naast uitvoeringsmogelijkheden ook informatie op over de relatie tussen de vraag en het aanbod. Deze informatie over de aan- maar ook afwezigheid van modules is van groot belang voor de zorgtoewijzing en het overleg over de afstemming vraag-aanbod.
- **Omslag in denken en handelen**
Naast concrete programma's en informatie beoogt het veldproject een stimulans te zijn waarbij gestreefd wordt naar het op gang brengen van een omslag in het denken en handelen van medewerkers voor wat betreft vraaggericht werken en de mogelijkheden van pleegzorg in het kader van een hulpverleningstraject.

1.3 Wat 'Perspectief: terug naar huis' doet

Hoewel in elk van de 3 regio's kleine variaties zijn ontstaan, hanteert men in grote lijnen de volgende aanpak:

De *plaatser* is verantwoordelijk voor een adequate (her-)indicatie en het uitvoeren van actief casemanagement.

Van de *casemanager* wordt verwacht dat hij/ zij voorafgaand aan de indicatiestelling een *netwerkoverleg* houdt². Dit is een overleg met het gezin van herkomst en zo nodig andere betrokkenen. Een dergelijk overleg levert essentiële informatie op over zowel de hulpvraag/-vragen, als het perspectief en de mogelijkheden voor de inzet van hulp. Daarnaast wordt met het gezin besproken welke mogelijkheden er in het netwerk van het gezin zijn om de jeugdige (tijdelijk) op te vangen.

Het houden van een netwerkoverleg gold als een voorwaarde voor aanmelding bij het project 'Perspectief: terug naar huis' maar heeft toch niet in alle gevallen plaatsgevonden.

De casemanager kan voorafgaand aan of volgend op het netwerkoverleg consult aanvragen bij het ontwikkelteam (zie hieronder).

De aanmelding voor het veldproject loopt via het *zorgtoewijzingsorgaan* (ZTO).

Het *ontwikkelteam* staat centraal in de werkwijze van het veldproject en bestaat uit vertegenwoordigers van plaatsers en aanbieders in de jeugdzorg-regio. Dit team heeft zicht op het hulp(verlenings)aanbod in de regio. In overleg met de plaatser doet het team eigen voorstellen voor een zorgaanbod (ofwel zorgprogramma). Dat houdt in dat de leden van het ontwikkelteam met een zeker mandaat vanuit de eigen organisatie afspraken kunnen maken over de inzet van bepaalde modules.

Het zorgprogramma dat op maat wordt ontwikkeld door het ontwikkelteam, wordt met de cliënt besproken door de casemanager³.

Indien het ZTO akkoord gaat met het zorgprogramma organiseert de casemanager een *startgesprek*⁴ met de cliënten/ gezin, het pleeggezin en de hulpverleners. Uitgenodigd worden allen die voor de jeugdige van belang zijn. Dit gesprek heeft meerdere doelen: een gezamenlijk contact tussen cliënten en betrokken hulpverleners, kennismaken, uitleg geven over de verschillende taken en verantwoordelijkheden en het maken van duidelijke afspraken. Er wordt vanuit gegaan dat het startgesprek belangrijk is voor een optimaal verloop van de hulpverlening. Het gesprek wordt in principe georganiseerd en geleid door de casemanager; deze legt de afspraken ook vast.

Na drie en na zes maanden organiseert de casemanager met dezelfde betrokkenen *evaluatiegesprekken*. Binnen zes maanden moet duidelijk worden of de beoogde 'terugkeer naar huis' gerealiseerd kan worden. De evaluaties worden besproken in het ontwikkelteam.

De *zorgaanbieders* zijn verantwoordelijk voor het uitvoeren van adequate hulp. Van de zorgaanbieders wordt verwacht dat zij de zorgprogramma's die ontwikkeld zijn, uitvoeren zoals afgesproken. Dit houdt in dat er goed intern

Noot 2 Dit wordt ook wel 'familieberaad' genoemd.

Noot 3 Soms gebeurt dit pas in het startgesprek.

Noot 4 Dit wordt ook wel 'betrokkenenberaad' genoemd.

contact moet zijn en dat de hulp snel ingezet dient te worden.

Omdat voorzien werd dat de *zorgcoördinatie* discussie zou opleveren, is bij de projectopzet al geadviseerd deze coördinatie neer te leggen bij de partij die het grootste aandeel in de zorg heeft. Reden is dat deze partij ook het meeste belang heeft bij een goed lopend proces.

2 Tussentijdse resultaten

2.1 De knelpunten in het eerste projectjaar

In een tussentijdse evaluatieronde zijn alle projectonderdelen van het project 'Perspectief: terug naar huis' en de wijze waarop deze in een periode van ruim 1 jaar vorm hebben gekregen, uitgebreid onderzocht⁵. De conclusie was dat het veldproject niet aan de verwachtingen voldeed.

De volgende drie knelpunten vormden de grootste belemmering voor het bereiken van de projectdoelen:

- 1 onvoldoende casussen en daarmee onvoldoende mogelijkheden om te experimenteren,
- 2 te weinig daadkracht in de projectorganisatie en draagvlak,
- 3 onvoldoende aandacht voor de (consequenties/ implicaties van) vraaggericht werken.

Hieronder worden deze knelpunten kort uiteengezet.

2.1.1 Tegenvallende aanmeldingen en instroom

Er waren te weinig aanmeldingen voor het project, terwijl de voortgang van het veldproject sterk afhankelijk is van de instroom van casussen. Bij aanvang van het project is onvoldoende doordacht hoe gestimuleerd kon worden dat er aanmeldingen binnenkomen.

De betrokkenen hebben diverse oorzaken genoemd voor het achterblijven van aanmeldingen:

- In eerste instantie wezen de ontwikkelteams op het criterium dat een kind niet langer dan 6 weken uithuisgeplaatst mocht zijn. De stuurgroep heeft dit later gewijzigd in 6 maanden.
- Het moment waarop 'Perspectief: terug naar huis' ingezet kan worden, moet goed worden ingeschat. Als er te lang doorgemodderd wordt in een gezin blijft soms als enige perspectief een langdurende uithuisplaatsing over. Juist van de meer 'preventieve' invalshoek van het project lijkt men in het veld onvoldoende doordrongen te zijn.
- De ontwikkelteams en de projectleider hebben onvoldoende tijd gehad om de visie achter het veldproject uit te dragen en plaatsers actief te stimuleren tot aanmelding.
- Het is van belang wie een casus in het ontwikkelteam inbrengt. De keuze van 't Gooi om dit door de casemanager zelf te laten doen lijkt de beste: de casemanager heeft tenslotte direct contact met het gezin en kan het beste op vragen van de leden van het ontwikkelteam ingaan. Voor een teamleider is het toch meer een 'papieren geval'.

Een andere belangrijke constatering was verder dat een aantal casussen na aanmelding niet is ingestroomd omdat de ouders de pleeggezinplaatsing als te bedreigend ervoeren en liever akkoord gingen met een residentiële plaatsing. Ook kon in een aantal gevallen geen geschikt pleeggezin gevonden worden, waardoor geen pleegzorgmodule ingezet kon worden.

Noot 5 Tussenrapportage veldproject 'Perspectief: terug naar huis', maart 2003, Lea Grubben en Nelleke Hilhorst, DSP-groep BV.

2.1.2 Onvoldoende commitment en daadkracht

De ontwikkelteams onderschreven het doel en de werkwijze van het project en waren enthousiast van start gegaan. Maar door de geringe aanmeldingstroom en het gevoel hier geen invloed op te kunnen uitoefenen, dreigden verschillende leden van de ontwikkelteams af te haken. Gebrek aan commitment op directie- en managementniveau van sommige instellingen, wat zich onder andere vertaalde in geringe facilitering van de ontwikkelteams en onbekendheid met het project bij medewerkers van de instellingen, droeg bij aan deze negatieve ontwikkeling. Dit speelde met name in de regio's Kennemerland en Noord-Holland Noord.

Ook de projectleider kon niet de rol vervullen die nodig was. Haar positie was niet helder als het ging om het nemen van beslissingen, en haar aanstelling van 8 uur per week is te gering gebleken om leiding te kunnen geven aan een project dat in drie heel verschillende regio's vorm moest krijgen.

2.1.3 Omslag naar vraaggericht werken

Het veldproject 'Perspectief: terug naar huis' vraagt een essentiële omslag van werkers: ze moeten minder gericht zijn op het oplossen van problemen, maar veel meer de eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheden van de cliënten versterken, en leren doorvragen. Het gaat om vraaggericht werken. Deze omslag is zelfs een van de doelstellingen van het project (zie paragraaf 1.2).

Opvallend is dat vraaggericht werken nauwelijks onderwerp van gesprek is geweest en dat noch de ontwikkelteams, noch de projectleider en de stuurgroep hun visie hierop geëxpliciteerd hebben.

Wel is in de tussenevaluatie door verschillende leden van de ontwikkelteams aangegeven dat er behoefte is aan deskundigheidsbevordering op dit terrein. Overigens zijn deze vaardigheden niet alleen inzetbaar binnen dit veldproject, maar veel breder in hun werk binnen de jeugdzorg.

2.2 Een positieve ontwikkeling

Maar de ervaringen na een jaar veldproject waren niet alleen negatief. De projectleider en de stuurgroep signaleerden een belangrijke positieve ontwikkeling. De ervaren obstakels komen volgens hen vooral voort uit een nog gebrekkige vorm van samenwerking en een beperkte inhoudelijke gerichtheid op vraaggericht werken. Dat is niet specifiek iets in dit project maar gewoon een kenmerk van de jeugdzorg van dit moment en zou dus in willekeurig welk ander project ook problemen opleveren. Maar - en nu komt het positieve - de stuurgroep constateert dat de betrokken partijen meer met elkaar gaan praten en er meer samenhang en samenwerking ontstaat, ook over zaken die buiten het veldproject vallen. Deze ontwikkeling was misschien niet het eerste doel van het veldproject maar is wel een essentiële ontwikkeling.

2.3 Conclusie en vervolgspraken

De beperkte casuïstiek in het eerste projectjaar betekende voor het evaluatieonderzoek van DSP een verschuiving in de oorspronkelijke onderzoeksoepzet. De onderzoeksvragen (wordt er binnen het veldproject vraaggestuurd gewerkt? en wat zijn de effecten van het ingezette zorgaanbod?) maakten plaats voor de vraag waarom het veldproject anders verloopt dan gepland en hoe dit bijgestuurd kan worden.

Op basis van de tussentijdse evaluatie hebben de stuurgroep en projectleider met de Provincie en de ontwikkelteams van de 3 regio's overlegd of continuering van het veldproject gewenst en gerechtvaardigd is. Allen hebben ingestemd met voortzetting en er zijn afspraken gemaakt om de situatie rond aanmeldingen, daadkracht c.q. commitment, en het vraaggericht werken te verbeteren.

De vroegtijdige inzet van tijdelijke pleegzorg ter voorkoming van langdurige uithuisplaatsing is nog steeds een belangrijk gedachtegoed dat de provincie Noord-Holland met dit veldproject wil uitdragen. De verwachting van zowel de provincie als de betrokken instellingen is ook dat het veldproject een bijdrage levert in de nodige omslag naar vraaggericht werken en het realiseren van samenwerking tussen zorgaanbieders.

In drie regionale projectplannen worden bovengenoemde verwachtingen en wensen vertaald in de volgende doelstellingen voor het laatste projectjaar:

- (aandacht voor) de inzet van flexibele pleegzorg,
- ervaring opdoen met zorg-/behandelcoördinatie,
- ervaring opdoen met voeren van netwerkoverleg,
- verankeren van de projectwerkwijze en wijze van samenwerking in de reguliere werkwijze.

Om dit te kunnen bereiken streven alledrie de regio's naar het bespreken van zoveel mogelijk casussen.

Met de opdrachtgevers zijn vervolgens nieuwe afspraken gemaakt over de eindevaluatie.

Het tweede deel van het onderzoek van DSP spitst zich toe op de vraag of bovengenoemde doelstellingen gerealiseerd zijn. Het gaat om de meerwaarde en werkbaarheid van de ingezette werkwijze, met de nadruk op elementen pleegzorg, zorgcoördinatie, netwerkoverleg en multidisciplinaire samenwerking.

Daarnaast wordt gekeken of en hoe de projectopbrengsten na de experimentele periode kunnen worden geïmplementeerd/ingebied in de reguliere activiteiten.

Bovenstaande vraag naar de projectopbrengsten beantwoorden we aan de hand van informatie uit de casusgegevens die verzameld zijn middels vragenlijsten (zie hoofdstuk 3). Daarnaast hebben we eind 2003 een gesprek gevoerd met de voorzitter van de stuurgroep en de projectleider, en een groepsgesprek gehouden met de drie voorzitters van de ontwikkelteams en drie leden van de ontwikkelteams. In het groepsgesprek is gefocust op 'casussen die de positieve kanten van het veldproject kunnen overbrengen' (zie hoofdstuk 4 en 5).

Hoe het project zich procesmatig heeft ontwikkeld in 2003, wordt uitgebreid beschreven in de eindevaluatie van de projectleider en de stuurgroep.

3 Aanmeldingen en instroom

3.1 Aanmeldingen en instroom

Oorspronkelijk ging men ervan uit dat in elke regio minimaal 20 casussen daadwerkelijk in het project opgenomen zouden (dwz. behandeld) worden⁶. Dit aantal werd toereikend geacht om uitspraken te kunnen doen over de doelstellingen van het project.

Toen in de tussenevaluatie geconstateerd werd dat de instroom zeer beperkt was en dat het aantal aanmeldingen fors achterbleef bij de verwachtingen, heeft de stuurgroep in overleg met de Provincie een aantal maatregelen genomen. Zoals in paragraaf 2.1 al beschreven is, is het instroomcriterium van 'bij aanmelding voor het project is het kind niet langer dan 6 weken uit het gezin' verruimd naar 'niet langer dan 6 maanden'. Daarnaast is besloten dat behalve pleegzorg alle gezinsvarianten mee mochten doen in het project, dus ook gezinshuizen, projectgezinnen, etc.

De inhaalslag die men heeft willen maken is niet gelukt. Ondanks de genomen maatregelen is het aantal aanmeldingen beperkt gebleven en is de totale instroom ver onder het gewenste minimum aantal van 20 gebleven. Onderstaande tabel laat zien dat in regio 't Gooi het dichtst bij de gewenste situatie komt.

regio	totaal aanmeldingen ⁷	totaal instroom	waarvan afgerond
Kennemerland	11 (8)	5 (3)	5 (3)
Noord-Holland Noord	15 (13)	7 (5)	3 (2)
't Gooi	34 (29)	⁸ 13 (12)	11 (10)
totaal	60 (50)	25 (20)	19 (15)

In beide andere, grotere, regio's bleven de randvoorwaarden de beperkende factor en zijn aanzienlijk minder casussen aangemeld en ingestroomd. De ontwikkelteams van Noord-Holland Noord en Kennemerland geven aan dat het herkennen van potentiële cliënten bij de 'voorkeur' toch het grootste struikelblok is gebleken. Er werden daardoor nauwelijks casussen aangemeld bij het ontwikkelteam. Het project was onvoldoende bekend in het veld, het 'leefde' niet, en door het beperkt aantal casussen ging het ook niet leven.

Het 'herkennen van cliënten' heeft ook met visie en vraaggericht werken te maken. In een veld waar deze visie nog volop in ontwikkeling is, gaat het herkennen van de doelgroep niet vanzelf.

Noot 6 Zie projectplan 'Perspectief: terug naar huis', oktober 2001.

Noot 7 Het aantal kinderen is geteld, in meerdere gevallen gaat het echter om 2 of 3 kinderen uit hetzelfde gezin. Daarom is het aantal gezinnen tussen ( ) aangegeven.

Noot 8 Daarvan zijn er 10 (9 gezinnen) in 2003 aangemeld en ingestroomd.

3.2 Verzamelde gegevens per casus

Bij aanvang van het project zijn vragenlijsten ontwikkeld, bedoeld om gegevens te verzamelen over het cliëntsysteem, de reden voor aanmelding, de gestelde doelen, de realisatie van die doelen en tevredenheid van de betrokkenen.

Aan de hand van door DSP-groep ontwikkelde vragenlijsten zijn feitelijke gegevens verzameld over het cliëntsysteem, gestelde doelen en geboden zorg. Daarnaast zijn kwalitatieve gegevens verzameld over de tevredenheid van het cliëntsysteem, de betrokken pleeggezinnen en de betrokken hulpverleners.

Bij casussen die in het project werden opgenomen zijn in totaal 6 verschillende vragenlijsten uitgezet:

- vragenlijst aanvangsgegevens,
- vragenlijst hulpverleningsdoelen,
- vragenlijst doelrealisatie casemanager,
- vragenlijst doelrealisatie hulpverleners,
- vragenlijst tevredenheid ouders,
- vragenlijst tevredenheid pleegouders.

De vragenlijsten zijn ingevuld door de casemanager c.q. door hem uitgezet bij de betrokken hulpverleners, ouders en pleegouders.

Bij casussen die aangemeld werden maar uiteindelijk niet instroomden zijn alleen de aanvangsgegevens vastgelegd, inclusief de (meestal summier beschreven) reden waarom de betreffende casus niet is ingestroomd.

Bij casussen die momenteel nog lopen ontbreken vanzelfsprekend de doelrealisatie- en tevredenheid-vragenlijsten.

Er zijn 50 vragenlijsten aanvangsgegevens binnen van de in totaal 60 aanmeldingen uit de drie regio's (zie tabel paragraaf 3.1).

Bij slechts van 11 van de 25 ingestroomde casussen is de vragenlijst over hulpverleningsdoelen ingevuld.

In januari 2004 zijn er in totaal 19 casussen afgerond. Van slechts 7 van deze afgeronde casussen is momenteel de (bijna) complete set van vragenlijsten beschikbaar.

Ondanks het feit dat er weinig casussen ingestroomd zijn, en er slechts in zeven gevallen een volledige set van vragenlijsten beschikbaar is, kunnen de gegevens over *ingestroomde casussen* richting geven aan een antwoord op de vraag of 'Perspectief: terug naar huis' werkt. We beperken ons dus tot de 'rode draad' uit de gegeven antwoorden.

De 50 ingevulde vragenlijsten met *aanvangsgegevens* laten zien in welke situaties 'Perspectief: terug naar huis' ingezet is of wat de redenen waren om dat juist niet te doen.

In paragraaf 3.3 en 3.4 presenteren we de uitkomsten van deze analyse-op hoofdlijnen.

Graag willen we hier nog opmerken dat een goede (casuïstiek)registratie, die absoluut nodig in een project zoals dit, niet gemakkelijk is. Terwijl het om kleine aantallen ging bleek het al behoorlijk lastig om zorgvuldig te registreren. Een goede registratie kost tijd, véél tijd.

3.3 Argumenten bij opname in het veldproject

In totaal zijn er 50 vragenlijsten aanvangsgegevens ingevuld voor het project 'Perspectief: terug naar huis'. De redenen dat 28 casussen vervolgens toch niet zijn opgenomen in het project, zijn divers:

- er een contra-indicatie is voor tijdelijke plaatsing in een pleeggezin (ouders ervaren pleeggezin als 'bedreigend' of er is sprake van te zware problematiek van de jeugdige zoals bv. extreem druggebruik);
- er is geen geschikt (netwerk)pleeggezin gevonden⁹;
- de ouders en/of jeugdige gaan niet akkoord met de voorgestelde hulp (in de meeste gevallen betreft dit de voorgestelde pleeggezinplaatsing);
- er komen na de aanmelding zaken aan het licht zaken die een (snelle) terugkeer naar huis onmogelijk maken, zoals bv. seksueel misbruik;
- er gebeuren na de aanmelding dingen die een (snelle) terugkeer naar huis onmogelijk maken, zoals bv. opname van ouder in een psychiatrische kliniek.

De ontwikkelteams constateren dat in de meeste gevallen dankzij de aanmelding voor het project wel snel een andersoortige oplossing gevonden. Zo'n conclusie plaatst wel vraagtekens bij de 'normale' gang van zaken rond indicatiestelling en zorgtoewijzing in de jeugdzorg.

3.4 Doelstellingen en zorgaanbod in het veldproject

Als een casus wordt opgenomen in het veldproject wordt in de vragenlijst 'hulpverleningsdoelen' aangegeven welke hulpvragen er zijn, worden de behandeldoelen geformuleerd en het voorgestelde zorgaanbod.

De 11 vragenlijsten die we retour hebben ontvangen hebben betrekking op 10 gezinnen. We leiden uit deze vragenlijsten af dat:

- In alle gevallen een startgesprek is gehouden waarbij het kind (mits niet al te jong), de ouders en evt. broers/ zussen/ grootouders, en soms ook de pleegouders en de betrokken hulpverleners (meestal de pleegzorgwerker of de groepsleiding) aanwezig waren.
- 4x is een bestandspleeggezin ingezet, 2x een netwerkpleeggezin en 4x een behandel(leef)groep.
- Naast de pleegzorg (of behandelgroep) is in alle gevallen intensief ambulante begeleiding ingezet in het gezin van herkomst.
- Soms is aanvullende zorg ingezet voor het kind vanuit een MKD of Boddaert.
- Soms is aanvullende zorg ingezet voor een van de ouders, bijvoorbeeld vanuit verslavingszorg.

3.5 Bevindingen gebaseerd op afgeronde casussen

Momenteel zijn er 19 casussen afgerond, waarvan 11 in regio 't Gooi.

Het 'overall' beeld dat naar voren komt uit de 7 beschikbare sets vragenlijsten is dat de ouders, pleegouders en betrokken hulpverleners tevreden zijn over de geboden hulp en dat zij redelijk positief zijn over de toekomst.

In een aantal gevallen geven ouders en pleegouders aan dat het (nog) beter zou zijn gegaan als zij meer contact met elkaar hadden gehad (dwz. contact

Noot 9 Pas na verruiming van de criteria begin 2003, telden ook casussen waarbij andere vormen van 'tijdelijke uithuisplaatsing' mee voor het project (zie paragraaf 3.1).

tussen gezin van herkomst en (netwerk)pleeggezin).

Van de 11 afgeronde zaken in regio 't Gooi zijn er 5 waarbij de kinderen binnen een half jaar weer thuisgeplaatst konden worden. In één geval heeft het 9 maanden geduurd voor het kind bij vader kon wonen.

In 3 van de 11 afgeronde zaken is binnen een half jaar duidelijk geworden dat terug naar huis geen optie is en zijn ook de ouders hiervan doordrongen. De weg voor een definitieve plaatsing elders ligt open.

In 2 van de 11 afgeronde zaken is de hulp beëindigd zonder dat een bevredigend vervolgaanbod is gerealiseerd. De hulp is afgebroken. In het ene geval gebeurde er iets met een van de ouders waardoor (snelle) terugkeer naar huis onmogelijk werd, in het andere geval wilde de jeugdige voortijdig terug naar huis en werd verdere hulp niet gewenst.

In Noord-Holland Noord zijn 3 casussen afgerond. In een geval is door het project duidelijk geworden dat het kind niet terug kan naar huis en is uiteindelijk een perspectief bieden plaatsing in een pleeggezin gezocht. De andere twee casussen betreffen kinderen uit een gezin. Er zijn geen vragenlijsten beschikbaar van dit gezin, wel is bekend dat de kinderen inmiddels weer thuis wonen en iedereen erg positief is over de geboden hulp.

Van een afgeronde casus in Kennemerland is de hele set vragenlijsten beschikbaar. De hulpverlening wordt in dit geval positief beoordeeld door zowel de hulpverleners als de ouders. Vragenlijsten van de overige 4 afgeronde casussen ontbreken.

3.6 Samenvattend ...

Het evaluatieonderzoek richt zich op de vraag naar de meerwaarde en werkbaarheid van de ingezette werkwijze. Er zijn echter te weinig cliënten ingestroomd en ook te weinig gegevens bekend over de cliënten die wel zijn ingestroomd, om op basis hiervan harde uitspraken te kunnen doen over deze meerwaarde en werkbaarheid. Toch bestaat bij de ontwikkelteams, de stuurgroep, de projectleider en de onderzoekers, de indruk dat daar waar men zich wel heeft kunnen bezighouden met casuïstiek ook daadwerkelijk winst is geboekt. In de volgende twee hoofdstukken gaan we hier nader op in.

4 Vier casussen

In dit hoofdstuk beschrijven we vier casussen. Deze waargebeurde¹⁰ verhalen laten zien wat met 'Perspectief: terug naar huis' bereikt kan worden.

4.1 Een meisje van 15

Een meisje, Clara, meldt zich bij de crisisdienst van Bureau Jeugdzorg. Zij verblijft op dat moment bij de ouders van een vriendinnetje en zoekt hulp. Het meisje heeft thuis problemen en het gaat zo niet langer zegt ze. "Ik wil wel weer naar huis maar dan moet er wel eerst iets veranderen". Langer bij de ouders van haar vriendinnetje verblijven is niet mogelijk. Clara's ouders zijn redelijk welgesteld, en het gezinsleven is tot dan toe best evenwichtig verlopen. De gezinsleden hebben ook nog nooit eerder met hulpverleningsinstanties te maken gehad.

Het 'voordeurteam' van Bureau Jeugdzorg benoemt direct een casemanager, Het lukt de casemanager om diezelfde week nog twee aparte netwerkoverleggen te organiseren. Een met Clara en haar 'opvangouders', en een met de ouders en het zusje. Het doel is duidelijkheid te krijgen in de ontstane situatie en de hulpvragen van de betrokken partijen.

In de netwerkoverleggen wordt zichtbaar dat de verhoudingen zodanig verstoord zijn dat Clara niet zonder meer terug naar huis kan. Toch is dat wel wat alle gezinsleden op termijn graag willen: dat Clara weer thuis komt wonen. Vader laat weten wel in te zien dat zijn agressiviteit een belangrijke factor is in de problemen die zijn ontstaan. Moeder realiseert zich dat haar passieve houding ook een rol speelt. Ze willen hier beide ook graag iets aan doen.

De casemanager vraagt consult aan bij ontwikkelteam. Hij legt de hulpvragen aan hen voor en samen verkennen ze de hulpverleningsmogelijkheden:

- allereerst wordt besproken of Clara een aantal maanden in een pleeggezin kan verblijven, met begeleiding van een pleegzorgwerker,
- vervolgens wordt bezien welke ondersteuning het best aansluit op de hulpvraag van Clara en haar ouders. Besloten wordt intensief ambulante gezinsbegeleiding in te zetten, die nog een tijd door zal lopen als Clara weer thuis komt wonen. Daarnaast volgt vader een cursus om te leren omgaan met zijn agressie.

De intensief ambulante werker heeft de zorgcoördinatie gekregen omdat deze na beëindiging van de pleeggezinplaatsing de ondersteuning van het gezin zal voortzetten.

Met dit voorstel heeft de casemanager een startgesprek belegd, waar zowel Clara, haar ouders en zusje, het pleeggezin, de pleegzorgwerker en de intensief ambulante begeleider bij aanwezig waren. Leek een gesprek met Clara en haar ouders nog onmogelijk bij het netwerkoverleg, nu verloopt de ontmoeting goed.

In het eerste evaluatiegesprek dat 3 maanden later plaatsvindt, en waar opnieuw alle betrokken partijen aanwezig zijn, wordt geconcludeerd dat het heel goed gaat tussen Clara en haar ouders. Besloten wordt de pleeggezinplaatsing van Clara te beëindigen. De intensief ambulante begeleiding van

Noot 10 De namen zijn gefingeerd!

het gezin wordt voortgezet. Na nog eens ruim 2 maanden volgt een tweede evaluatiegesprek. Clara, haar ouders en de hulpverleners zijn van mening dat het gezin weer alleen verder kan, en het begeleidingstraject wordt beëindigd.

Op de vraag hoe de hulpverlening eruit zou hebben gezien als er geen project 'Perspectief terug naar huis' was geweest, antwoordt de voorzitter van het zorgtoewijzingsorgaan: Clara zou in eerste instantie voor 6 weken zijn geïndiceerd voor de crisisopvang, om het verblijf daar vervolgens nog eens met 6 weken te verlengen. Er zou ondertussen niet ingezet worden op begeleiding in het gezin. Na 12 weken zou Clara weer terug naar huis zijn gegaan, tot de zaak opnieuw zou escaleren.

4.2 Een moeder en haar baby

Moeder is een drugsverslaafde vrouw van 40 jaar. Zij heeft 2 kinderen van 14 en 16 jaar en heeft een paar maanden geleden een derde kind gekregen. Haar nieuwe vriend, de vader van het kind, zit voor langere tijd vast.

De baby is meteen na de geboorte onder toezicht gesteld en in een tijdelijk pleeggezin geplaatst. Moeder wil echter graag zelf voor het kind gaan zorgen. Omdat de opvoeding van haar twee oudste kinderen redelijk goed verloopt, moeder hulp krijgt om van haar verslaving af te komen, en omdat ze aangeeft te willen breken met haar vriend, ziet de gezinsvoogd mogelijkheden. Hij vraagt consult aan bij het ontwikkelteam van 'Perspectief: terug naar huis'.

Na een uitvoerige exploratie van de situatie en de wensen en mogelijkheden van moeder, wordt het volgende hulpverleningsplan voorgesteld:

- het kind wordt ondergebracht in een tijdelijk pleeggezin waar moeder hem vaak kan bezoeken en dan ook actief kan deelnemen aan de verzorging (de betreffende pleegouders hebben de vaardigheden die nodig zijn om moeder hierin te begeleiden),
- er wordt een plaats in een moeder-en-kind groep van het medisch kleuterdagverblijf gereserveerd voor het geval de dagelijkse opvang in het pleeggezin problemen geeft of ontoereikend blijkt te zijn,
- de hulpverlening gericht op de drugsverslaving van moeder wordt voortgezet,
- moeder krijgt hulp bij het oplossen van problemen op het gebied van huisvesting en schulden, en leert dingen zelf regelen en plannen.

De gezinsvoogd bespreekt het plan met moeder, pleegouders en alle betrokken hulpverleners in een startgesprek.

Na 3 maanden komt de vader vrij en komt weer thuis wonen. Moeder kan of wil zich niet van hem losmaken. Zij geeft aan dat ze ondanks alle hulp niet in staat zal zijn zelf voor haar kind te gaan zorgen en geeft toestemming voor een definitieve pleeggezinplaatsing.

Op de vraag hoe de hulpverlening eruit zou hebben gezien als er geen project 'Perspectief terug naar huis' was geweest, antwoordt de voorzitter van het zorgtoewijzingsorgaan: Dan zou moeder zich verzet hebben tegen een definitieve pleeggezinplaatsing met alle negatieve gevolgen van dien. Juist het feit dat moeder het heeft kunnen proberen en zelf heeft ingezien dat ondanks haar inzet en die van anderen het niet mogelijk zou zijn een goed thuis te bieden aan haar kind, dat is waarde van onze inzet geweest. Voor zowel moeder als voor het kind is dit een betere basis, dan wanneer er wrok en schuldgevoelens meespelen.

4.3 Een Marokkaans gezin

Fatima is 16 jaar en wordt uithuisgeplaatst. Dat gebeurt niet zomaar. Met een hulpverleningsgeschiedenis van ruim 10 jaar zijn alle stations gepasseerd.

Er is nog een dochter in het gezin, Samira, zij is 7 jaar oud. Op school gaat het niet goed met Samira. De gezinsvoogd voorziet ook problemen met dit meisje en vraagt consult aan bij het ontwikkelteam.

Moeder is 35 jaar en veel ziek. Vader is 39 jaar, Fatima is niet zijn eigen dochter, Samira wel. De ouders hebben grote relatieproblemen, er is al veel hulpverlening in het gezin geweest in verband met de oudste dochter, ook ambulante hulp met betrekking tot de opvoeding.

Samira is de baas in huis, vader heeft nog wel wat invloed op haar, moeder geheel niet.

Inmiddels is Samira, in het kader van een crisisplaatsing, geplaatst op een gezinsbehandelgroep. Tijdens de bijeenkomst van het ontwikkelteam wordt besloten dat Samira daar zal verblijven in het kader van het project (de gezinshuizen doen ook mee binnen het project). De ouders zullen worden begeleid door een intensief ambulante werker.

Na vier maanden wordt duidelijk dat er in de thuissituatie niets is veranderd. Met Samira gaat het goed, ze ontwikkelt zich. Het is een pittig meisje, maar het probleemgedrag is al minder geworden. Moeder geeft zelf aan Samira niet naar huis te willen laten komen, ze kan het niet opbrengen, de relatieproblemen met vader duren voort.

Samira is inmiddels aangemeld voor een pleeggezin.

Hoewel het gevaarlijk gevonden wordt om vergaande conclusies te trekken, is - gezien de weg door hulpverleningsland van de oudere zus van Samira - het perspectief in deze zaak snel duidelijk geworden. Het 'snelkookpan' effect van het project heeft voor dit resultaat gezorgd.

4.4 Een oma en haar kleinkinderen

Een gezinsvoogd vraagt consult aan bij het ontwikkelteam omdat hij 'vastloopt' in de begeleiding van een van z'n cliënten. Het gaat om een 68-jarige vrouw die de (pleeg)zorg heeft over haar twee kleinkinderen van resp. 9 en 12 jaar. Beide ouders van de jongens zijn 2 jaar geleden gestorven na een kort ziekbed.

De oma heeft een nogal inconsequente, wat gedateerde opvoedingsstrategie en zowel de pleegzorgwerker als de gezinsvoogd krijgen regelmatig signalen van verwaarlozing. Zo gaan de kinderen slecht gekleed en komen er uit de buurt signalen dat er onvoldoende toezicht is.

Op verzoek van de pleegzorgwerker komt de gezinsvoogd op consult bij het ontwikkelteam. Inmiddels heeft hij al stappen ondernomen om de kinderen uit huis te plaatsen in een residentiële behandelgroep. Het ontwikkelteam bespreekt de casus en staat achter de beslissing van de voogd, omdat begeleiding van oma blijkbaar niet lukt.

Door omstandigheden krijgen de kinderen een andere voogd toegewezen.

De nieuwe gezinsvoogd treft een situatie aan waarin de kinderen reeds een aantal maanden op de behandelgroep verblijven. Een oom en tante van de kinderen, die graag de zorg voor de kinderen op zich zouden willen nemen, hebben een bezoekenregeling. Er is een psychologisch onderzoek gedaan.

Daaruit is gebleken dat de kinderen stagneren in hun ontwikkeling, en dat ze naar huis willen, naar oma. Deze gezinsvoogd weet goed contact te krijgen

met oma. Oma wil de kinderen graag terug. Ook tijdens bezoeken van oma blijkt dat de kinderen en zij het goed met elkaar kunnen vinden. De (nieuwe) gezinsvoogd neemt opnieuw contact op met het ontwikkelteam. Zij komen samen tot het volgende plan: de kinderen blijven voorlopig in de residentiële behandelgroep, in de weekenden gaan ze naar oma maar ook de bezoeksregeling met de oom en tante blijft in stand. Ondertussen wordt intensief ambulante begeleiding van oma gestart, en deze zal straks als de kinderen weer thuis zijn, door moeten lopen. Er volgt een startgesprek waarin het plan wordt besproken met alle betrokkenen. Er ligt een strak schema, waar alle betrokkenen zich goed aan houden. Na drie maanden gaan de kinderen weer thuis wonen, twee weekenden in de maand zullen ze in het logeerhuis (= de behandelgroep) verblijven en een weekend per maand bij de oom en tante. Het werken aan een netwerk voor de kinderen blijft een aandachtspunt, dit ook gezien de leeftijd van oma.

De inzet van de pleegzorgwerker, de gezinsvoogd en het ontwikkelteam hebben ertoe geleid dat de kinderen weer bij oma konden gaan wonen. Zonder hen zouden de kinderen definitief uithuisgeplaatst zijn gebleven.

4.5 Samenvattend...

De professionals die betrokken zijn geweest bij de hierboven beschreven trajecten, beoordelen deze trajecten als succesvol. Zij zijn van mening dat hier een wezenlijk andere 'route' is doorlopen dan gebruikelijk is in de jeugdzorg.

De stappen die in het kader van 'Perspectief: terug naar huis' zijn gezet hebben een heel andere, positieve wending gegeven aan het leven van deze kinderen en hun ouders. Vooral het feit dat het gezin van herkomst betrokken wordt bij de keuze van de zorg, en de 'creatieve ruimte' die ontstaat door gezamenlijk overleg tussen aanbieders en plaatsers, zijn hierin van cruciaal belang.

Nu het project stopt, en het ontwikkelingsteam en daarmee de focus op een specifiek doel ophoudt te bestaan, ligt de vraag voor welke 'werkbare bestanddelen' behouden moeten blijven. In het volgende hoofdstuk gaan we hier nader op in.

5 Wat behouden moet blijven

De ontwikkelteams zijn van mening dat in alle gevallen de casusbespreking (met plaatsers en zorgaanbieders), en het netwerkoverleg dat daar in de meeste gevallen op volgde, een positieve bijdrage heeft geleverd aan de hulpverlening aan het gezin, ook als de casus niet doorstroomde in het project maar andere oplossingen werden gevonden.

Op 1 januari 2004 is het project 'Perspectief: terug naar huis' beëindigd. Gevraagd naar wat naar hun mening behouden moet blijven, hebben de voorzitters en andere geïnterviewde leden van de ontwikkelteams de volgende uitgangspunten geformuleerd:

- niet te lang 'doormodderen' in een gezin totdat uithuisplaatsing onafwendbaar is maar pleeggezinplaatsing als time-out gebruiken, waarbij het meest wenselijk perspectief terugplaatsing in het eigen gezin blijft;
- bij elke (dreigende) uithuisplaatsing moet je de kans op een (snelle) terugkeer naar huis beoordelen en wat daar voor hulp bij nodig is;
- vertrekken vanuit de vraag en wens van ouders en kinderen (je moet 'meebewegen' met de ouders, als zij erg graag iets willen dan moet je dat serieus nemen en proberen of het lukt);
- de kracht van gezin en hun netwerk gebruiken;
- op basis van de hulpvragen nagaan welke hulp en zorg nodig is, de mogelijkheden gaan dan ook vaak verder dan de jeugdzorg;
- overleg tussen plaatsers en aanbieders zodat er naast kennis-input en creativiteit ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid ontstaat;
- zijn de ouders gescheiden (en lijkt een van hen volledig uit beeld) dan toch altijd beide ouders betrekken want soms kan die ouder daardoor toch weer in beeld komen als opvoeder;
- het ijzer smeden als het heet is!

Natuurlijk is de volgende vraag dan: hoe kan dit behouden blijven? In de eindevaluatie van de projectleider en de stuurgroep worden, op basis van de onderzoeksgegevens en de eigen ervaringen, aanbevelingen gedaan gericht op het behouden wat goed is!

Verder worden in die eindevaluatie lessen getrokken uit de knelpunten die het project 'Perspectief: terug naar huis' gefrustreerd hebben, om deze bedreigingen en belemmeringen in toekomstige projecten al in een eerder stadium te kunnen tackelen.

Bijlage

Geïnterviewde personen

- Ontwikkelteam Kennemerland: voorzitter Anneke Bijl – Bureau Jeugdzorg en Marijke Bakker – SJG
- Ontwikkelteam 't Gooi: voorzitter Sandra Kortekaas – Bureau Jeugdzorg en Henk van der Linde – Zandbergen.
- Ontwikkelteam Noord-Holland Noord: voorzitter Marjan Thijssen – Bureau Jeugdzorg en Dymph Rutten – Kardeel.
- Lia Bot – projectleider van 'Perspectief: terug naar huis'.
- Claske Houwing – voorzitter stuurgroep van 'Perspectief: terug naar huis'.